

Frbjudet Omrde

P. Wstberg

March 5-7, 2009

Per Wstberg och hans fru r unga vluppfostrade svenskar som besker Rhodesia p ett Rotary stipendium fr att frmja internationell frstelse. De konfronteras med en bokstavli- gen svart och vit verklighet, fr den utomstende smtt absurd och utan besvrande etiska tvetydigheter. De stlls infr ett dilemma, ena sidan tnjuter de geners gsfrihet och andra sidan ett omnskligt system som gr stick i stv med dess sunda och omdelbara instinkter och rtttsmedvetande. Wstberg r van vid att komma vl verens med folk att hlla med s mnga som mjligt, och hr tvingas man att vlja sida och gra mnga mniskor som annars skulle finna sympatiska besvikna. Till ngon ppen konfrontation kommer det inte, och de kan s smningom friga sig frn den ptvungna gsfriheten som inger dem skuldknslor och innebr ett begrnsande, fr att finna ett eget boende i Salisbury och gradvis ska annat umgng och andra erfarenheter. Wstberg skriver och publiceras i de skandinaviska lnderna, detta kommer s smningom till myndigheternas knnedom. Han fr frst mjligheten likt en bngstyrig skolpojke gra avbn, han vgrar och blir drefter med kort varsel utvisad ur landet, efter att ha hunnit sga adj till sina nyfunna vnner och sagesmn och slja sin skraltiga bil. Till Rhode- sia blir han portfrbjuden under mnga r. Fr honom innebr upplevelsen i Afrika att han blir vuxen, och som han hgstmt beskriver det, finner ett andra hemland, nmligen Afrika, fr frsta gngen riktigt medveten om det hgst tillflliga i att han rkar vara fdd i Sverige.

Han mtes av ett segregerat land, med en numeriskt liten vit verklass, som har monopo- liserat den politiska makten och s gott som hela den ekonomiska. Den svarta majoritetsbe- folkningen har ingen rsttt, och majoriteten av jorden gs av vita farmare, liksom s gott som all annan egendom r i de vitas hnder. Den politiska makten utnyttjas till att stifta lager som gr den svarta majoriteten mer och mer rttsls liksom begrnsar dess mjlighet att skaffa sig ekonomisk makt, samt befster den segregation som till en stor del bestr av en uppsj av triviala men frdmjukande bestmmelser om skilda bussar, biosalonger, restauranger och internt passtvng¹. Det hela, ssom i Sydafrika, r ett sjlvgenererande system. Hur r detta mjligt? Jo genom att de vita har mycket liten kontakt med den svarta befolkningen, den anses vara ociviliserad och primitiv, ja rent av stende p en lgre niv, och inte sllan refereras till som apor. Bortsett frn dess egenskap av hushllstjnare har de knappast ngon som helst personlig relation till dem. Genom en repressiv jordbrukspolitik ser de till att det finns en uppsj av billig och desperat arbetskraft.

Paret Wstberg konfronteras drmed med en nrmast sanitr vit milj, dr de svarta r s gott som osynliga. Den vita verklassen lever p en skyhgt hgge materiell levnadsstandard n de svarta, men deras liv r kringskuret och trkigt, alla knner alla, och livet kretsar kring tidsfrdriv som golf och tennis och allehanda basarer, bjudningar och klubbar. Den vita befolkningen bestr till en stor del av nyanlnda immigranter, hgst ordinra personer som

¹ Mnstret r vlknt vrlden ver, praktiserades i den amerikanska sdern fram till 60-talet, introducerades i Tyskland under 30-talet gentemot judarna, som brjade klaga p att de behandlades nstan som negrer.

i hemlanden skulle befinna sig ganska lgt ner p den sociala klasskalan, hitlockade av de ekonomiska mjligheterna (och ironiskt nog det klasslsa samhlet! s lngre som de svarta inte anses vara del av detsamma). Deras strutsmentalitet mjliggros av att de befinner sig bland gelikar som alla delar deras frdommar som drmed fr utvecklas oemotsagda. Dock under ytan tycks ett dligt samvete gro, vilket yttrar sig i hg knslighet infr utomstendes mjliga kritik och behovet att stndigt rttfrdiga sina privilegier. Ett terkommande tema r att landet r orttvist bedmt av personer med frdiga sikter och att man inte r kompetent att ha ngra sikter alls s lngre man inte har btt hr lngre och anammat den frhrskande realitetsupppfattningen. Denna oskerhet resulterar i ett propagandabehov, att framhlla hur mycket den vita befolkningen stder och hjlper den underutvecklade ursprungsbefolkningen med bidrag och allmosor, hur skolor och sjukhus bygges, ja att rentav universitetet r ppet ven fr svarta studenter. Ja till och med i parlamentet finns det svarta ledamter och s smningom ven svarta ministrar i regeringen. Detta r dock ett spel fr gallerierna. Den artikulerade och potentiellt effektiva nationalistrrrelsen - Nationalkongressen, stmplas ssom terroristisk och militra rder i preventivt syfte gres fr att stvja frmenta revoltfrsk. Undantagslagar klubbas igenom i parlamentet under lama protester. Fngelserna fylles med politiska fngar betecknade ssom presumptiva terrorister och omstrtare, en form av paranoja som knns alltfr bekant frn tendenser inom vr egen samtid.

Det finns dock enstaka ljus i mrkret i form av de olika missionsstationerna. En stor del, fr att inte sga hela den intellektuella afrikanska eliten har ftt sin grundlggande utbildning tack vare missionrerna. Dessa bidrager ven med sjukhus och utfr ett osjlviskt arbete. Man kan inte helt bortse frn en viss paternalism ven bland missionrerna, som inte s sllan tenderar att betrakta de svarta som barn, men i alla fall Guds barn, och drmed frekommer ej den frdmjukande segregationen p dessa stationer² Wstberg r emellertid besviken p den undfallande hllningen den svenska biskopen i Rhodesia daglgger gentemot regimen, och de svenska missionrerna r de enda som inte protesterar mot regimen alltmera rasistiska lagar. Missionstationen St:Faith r dremot en stndaktigare representant fr frihet och mnsklig vrdighet, en station i vilken ett uppmuntrande experiment i samarbete ver rasgrnserna har med stor framng inletts av idealister³.

Paret Wstberg kper en bil och far omkring i landet och med hjlp av tolkar fr de en viss kontakt med folk som lever p landsbygden. Men klyftan r till synes n strre mellan afrikansk landsbygd och afrikansk stad, n mellan afrikansk stad och europeisk dito, s den avgrande kontakten knyts istllet med afrikanska intellektuella i kkstaden Harari utanfr Salisbury. Vidare utgr Universitetet ett andningshl fr beskarna. Mycket av det vilda och exotiska Afrika trder inte fram i skildringen, knappast ngra vilda djur dyker upp inom synfltet, fastn frekomsten av storvilt var betydligt mera utbredd d fr femtio r sedan n den r nu, ej heller den allerstnds nrvarande naturen beskrives med ngon strre inlevelse. Salisbury framstr som en trkig vsterlndsk stad vars exotiska belgenhet frmost framgr av den obekanta stjrnhimlen. Frfattarens blickflt r istllet den sociala verkligheten som gr allt annat till kulisser. Hierarkiska samhllssystem frekommer ver hela vrlden, och mycket av

² En stor del av den information som nr allmnheten, speciellt i icke-koloniallnder som dem i Skandinavien, r genom den relativt humana och upplysta missionen, som drigenom prglar den allmna opinionen i lnderna.

³ Bara fr att stngas och skingras av regimen ngot r senare.

den instinktiva repulsionen bland de vita invånarna påminner om det indiska kastväsendet⁴. Kritiken mot segregationen var således inte i första hand motiverad av ren jämlikhetssträvande och långtgående egalitarism som senare blev på modet, utan att denna var baserad på ras, och därmed utestängde många människor med kapacitet att uppnå sina välförtjänta positioner i ett rättvist socialt stratifierat samhälle⁵.

Situationen i Afrika utvecklar sig snabbt i början av 60-talet. Den federation som under Wästbergs besök hade formats av Syd- och Nord-Rhodesia samt Nyasaland hade redan tre år senare upplösts, och den svarta ursprungsbefolkningen hade tillskansat sig den politiska makten i både Nord-Rhodesia (Zambia) och Nyasaland. Författaren säger att snart uppkommer ett Zimbabwe likas. Detta skulle ta tid. Kort efteråt (1964) förklarar Ian Smith Rhodesia självständigt från den brittiska kronan, trots moderlandets och omvärldens förmanande. Inbördeskrig skulle uppstå och först 1980 kommer Mugabe till makten. Vad som senare utvecklade sig är knappast uppbyggligt, och riskerar att befästa vulgruppfattningar. Om detta finns givetvis inte någon fräning om i boken.

Som påpekat inledningsvis utgjorde situationen i Rhodesia ett svart och ett vitt. Visst kan man först, medger författaren, att allt har många olika sidor. Men om man driver förstelsen för långt är att hänga sig till en bedräglig inlevelse, som leder till en determinism som blint skiftar gott med ont. Wästberg är en av naturen behärskad individ, som helst vill vistas i största möjliga samförstånd med så många i sin omgivning som möjligt, fann att under sin tid i Rhodesia sig fyllas liksom ett glas till brädden av raseri, som likt vtskan i glaset hela tiden spillde över när han rörde sig.

March 7, 2009 **Ulf Persson:** *Prof.em, Chalmers U.of Tech., Göteborg Sweden* ulfp@chalmers.se

⁴ Deras värdeinnehåll vidas inför den möjliga plikten att behöva bjuda hem svarta professionella. Vad skall man då göra med porslinet? Ge det till tjänstefolket efteråt? Eller toaletterna, de svarta gästerna måste givetvis använda tjänstefolkets, men kan man behandla gäster så? Detta avspeglar givetvis ingen personlig aversion, lika litet som kastväsendets klyftor är personligt motiverade. Öron avslöjar däremot ett visst intresse om omtanke. Jag minns hur min mamma en gång på 60-talet bjöd in en ambulering knivslipare på kaffe i köket, ty det brukade hennes mamma gå upp på bondgården i norr. Hon satte en tidning på stolen där han satt förslagen, ty det hade ju mamman gjort för att skydda mot loss. Jag minns att jag fann det beklämmande och skändes. Dock detta var gjort ej av elakhet utan visade snarare värdnad av avsaknaden av sociala konventioner.

⁵ Att alla människor har lika värde är alltför ofta en hycklande fras. Nog skiljer författaren på fint folk alltid, speciellt i sin hemvanda miljö